

Hanna Gładkowa

DOI: 10.15290/bb.2020.12.15

Witebski Państwowy Uniwersytet

im. P.M. Maszerawa

<https://orcid.org/0000-0002-2275-2700>

**Жанрава-стылёвая адметнасць кнігі Леона Патоцкага
“Kazimierz z Truskowa, czyli Pierwszy i ostatni
litewski powstaniec”**

Леон Патоцкі (псеўд. *Bonawentura z Kochanowa*) – польскамоўны пісьменнік і мемуарыст, які паходзіў з беларускіх земляў (мястэчка Каханова Віцебскай губерні), удзельнік Лістападаўскага паўстання 1830–1831 гадоў на Літве пад кіраўніцтвам генерала Дэмбінскага, быў членам часовага ўрада ў панявежскім павеце, адзін з заснавальнікаў літаратурна-навуковага выдання “Biblioteka Warszawska”.

Міхал Федароўскі зрабіў ґрунтоўны выклад біяграфіі Патоцкага і тэматычны агляд яго пісьменніцкай спадчыны. Даследчык адзначыў, што да пасмяротных публікацый літаратара адносіцца пяць кніг, сярод якіх назваў *мемуары пра барацьбу за свабоду на Літве ў 1831 годзе, выдадзеныя пад вельмі неўласцівым аповесцевым тытулам “Казімір з Трускова, ці Першы і апошні літоўскі паўстанец”*¹. М. Федароўскі падаў у жыццяпісе Патоцкага некалькі значна скарачаных урыўкаў з гэтай кнігі. Далей пазначана: *Пра гэтыя ўспаміны яшчэ толькі дадам, што змяшчаючы агульнае апісанне ўзброенага руху на Літве, побач з мемуарамі Дэмбінскага, Зяжковіча і інш., яны з’яўляюцца неацэннай крыніцаю для таго, хто хоча пазнаёміцца з падзеямі, звязанымі з паўстаннем 1831 года на Жмудзі і Літве*².

¹ Гл.: Л. Патоцкі, *Успаміны пра Тышкевічаву Свіслач, Дзярэчын і Ружану*, Мінск 1997, с. 246.

² Тамсама, с. 246.

Кніга Патоцкага неадназначная ў жанравым плане. З аднаго боку, сыходзячы з назвы, чытач мае права чакаць уласна мастацкі аповед пра асобу літоўскага паўстанца Казіміра Трускаўскага і падзеі Лістападаўскага паўстання. Аднак кампазіцыйная пабудова кнігі і яе змест цалкам разбураюць такое чаканне. Гэта, дарэчы, заўважыў і М. Федароўскі, які ў якасці заўвагі да кнігі адзначыў, што *выдаўцу трэба было прозвішча Трускаўскага як сардэчнага прыяцеля аўтара змясціць у прысвячэнні, побач з іншымі сябрамі па зброі, а сам тытул дакладней суаднесці са зместам працы*³.

Нельга не пагадзіцца з такім меркаваннем вядомага фалькларыста і этнографа, тым больш, што змест кнігі носіць сінтэтычны характар і ўтрымлівае не толькі мастацкую прозу, але і ўрыўкі з дзённікаў сведкаў падзей, аўтарскія адступленні і ўспаміны.

Кніга пачынаецца з невялікага ўступнага фрагмента, які выконвае ролю экспазіцыі і ўяўляе сабой панараму запусцелай сядзібы Трускаўскіх (тагачасны панявежскі павет), якую наведваюць паляўнічыя Януш і Станіслаў. У 1831 годзе сядзіба была канфіскаваная па прычыне ўдзелу гаспадара ў Лістападаўскім паўстанні. Як кажа Станіслаў сябру: *Tu nigdyś mieszkał pierwszy litewski powstaniec, pamiętaj, aby nie był ostatnim*⁴.

Наступны тэкст твора падзелены на дзве часткі, кожнай папярэдняе вершаваны эпиграф з творчасці ўдзельнікаў Лістападаўскага паўстання Вінцэнта Поля (“Pieśń o ziemię naszej”) і Антонія Гарэцкага⁵. Замыкае кнігу эпілог з эпиграфам з верша Адама Міцкевіча “Do matki Polki”.

Першая частка кнігі ўяўляе сабой аповед пра ход Лістападаўскага паўстання на Літве. Аўтар назваў падзеі партызанскай вайной, спыніўся на дзейнасці Віленскага камітэта і патрыятычнага таварыства. Думаецца, большасць інфармацыі гэтай часткі карысная для гісторыкаў Лістападаўскага паўстання, аднак яна можа падацца цікавай і звычайнаму чытачу. Напрыклад, аўтар кнігі пералічвае забароны, што былі ўведзены ўладай Расійскай імперыі на тэрыторыі Літвы, сярод якіх пазначана пазбаўленне Віцебскай і Магілёўскай губерняў правоў Літоўскага Статута, “забарона мундзіраў з малінавым каўнерам”, абавязак для Літвы, Валыні, Падолля “карміць маскоўскае войска” пад страхам смяротнага пакарання.

³ Тамсама, с. 246.

⁴ L. Potocki, *Kazimierz z Truskowa, czyli Pierwszy i ostatni litewski powstaniec*, Pознай 1874, s. 9. Далей пры спасылцы на гэта выданне ў дужках падаецца старонка.

⁵ A. Górecki, *Poezycje Litwina*, Paryż 1834, s. 5.

Адным з герояў Лістападаўскага паўстання на Літве стаў Антоні Гарэцкі, чый паэтычны зварот да паўстанцаў прыведзены ў кнізе Патоцкага: *Budź się, cnoto starożytna, / na koń, na koń, Litwo bitna, (...) / Na koń; potomnych głos nas nie obwini, / Co Polak zaczął, dokończą Litwini!* (13).

Заўважым, што аповед Патоцкага пра ход паўстання ў розных паведах Жмудзі, Літвы і Русі будуюцца па прыкладна аднолькавай схеме: аўтар фіксуе дакладныя даты, называе тых, хто стаў на чале мясцовых паўстанцкіх атрадаў, коратка паведамляе пра падзеі, прыводзіць вытрымкі з успамінаў удзельнікаў руху за аднаўленне незалежнасці краю.

Як адзначае Патоцкі, паўстанне на Жмудзі пачалося ў лютым 1831 года з цельшаўскага павету, сяляне якога ўзяліся за зброю, узначаленыя шляхцічам Барысевічам і селянінам Гедрымам. Далей паўсталі ўпіцкі, вілкамірскі, трокскі, ковенскі, віленскі, ашмянскі, завілейскі паветы. Адтуль хваля паўстання перакінулася на Міншчыну, Гродзеншчыну і землі ўсходніх рэгіёнаў (Ruś).

Падрабязна апісана паўстанне ўпіцкага павета, дзе першым за зброю ўзяўся Казімеж Трускоўскі і апошнім склаў яе. М. Федароўскі назваў Казімежа *сардэчным прыяцелем* Патоцкага, у лясках ля сядзібы Трускоўскага будучы пісьменнік *найдаўжэй стаяў лагерам*⁶. Патоцкі падаў дэталі біяграфіі легендарнага паўстанца, апісаў яго цвёрды характар, лад жыцця, адасоблены ад суседзяў, інтрыг і плётак, заняткі вясковай гаспадаркай, вынаходніцтва малацілкі на ўзор лепшых шатландскіх механізмаў для паляпшэння рольніцтва. Яшчэ да паўстання ў Трускове былі ўдасканалены прылады працы для збору і трапання ільну, а сама гаспадарка шляхціча была ўзорнай для рэгіёна. Многія не любілі пана Казімежа за суровы нораў і справядлівасць, бо нікому не саступаў падчас шляхецкіх выбараў, дасканальна адзеньваў кожнага з кандыдатаў, заставаўся верным сумленню.

Напярэдадні паўстання дом Трускоўскіх стаў месцам, дзе выраблялі кулі і назапашвалі зброю. У сакавіку 1831 года надыйшла чаканая гадзіна выпрабавання для гаспадара маёнтка: былі затрыманыя фуры з правіянтам для рускай арміі, вызваленыя сяляне, якіх вялі ў рэкруты. Заклік да жыхароў быў адназначны: ці далучыцца да паўстання, ці пакінуць край, быць пазбаўленым шляхецкага гонару і нават пакараным смерцю.

⁶ Л. Патоцкі, *Успаміны...*, с. 246.

Па-мастацку вобразна апісаны падзеі ў павятовым Панявежы, дзе пачатак паўстання стаў сапраўдным святам: з ваколіц з'язджаўся народ, людзі з радасцю віталі адзін аднаго на рынкавай плошчы, казначэйскі дом, які быў месцам правядзення шляхецкіх сеймікаў, атрымаў шыльду *Sala narodowa*, быў упрыгожаны белым арлом і сцягам з лозунгам “*Wolność, całość, niepodległość*”. Кожнаму двару было загадана даць аднаго чалавека са зброяй (касой, сякерай) і аднаго ці двух асядланых коней. Абвешчаны законам Літоўскі Статут, створаны часовы ўрад, абраны яго кіраўнік. Як адзначае аўтар: (...) *zniknęła różnica stanów i wyznań, ucichła prywatna, stronnictwa się połączyły a najzawziętsi nieprzyjaciele podali sobie dłoń bratnią. Wieczorem całe miasto było oświetlone* (22). Больш за паўтары тысячы паўстанцаў далі клятву прысвяціць жыццё Айчыне.

Паўстанне ў цельшынскім павеце апісана на аснове ўспамінаў Ануфры Яцэвіча, які быў яго кіраўніком, у ковенскім – дзякуючы ўспамінам Маўрыцы Прозара. Такая апора аўтара на сведчанні ўдзельнікаў паўстання робіць тэкст кнігі дакументальным і нават хранікальным. Твор Патоцкага можа ўспрымацца як своеасаблівы даведнік па Лістападаўскім паўстанні на Жмудзі і Літве.

Прыкладна па тым жа сцэнарыі, па якім ішло паўстанне ва ўпіцкім павеце, развіваліся падзеі ў Ашмянах. 23 сакавіка 1832 года сіламі паўстанцаў былі ўзятыя арсенал і астрог, спраўлена імша, прынесена прысяга, утвораны цэнтральны камітэт пад кіраўніцтвам П. Важынскага. Народ хутка ўзброіўся, пазней пакінуў Ашмяны, каб пазбавіць небяспекі мірнае насельніцтва. Тая ж дата пачатку паўстання пазначана ў даследаванні В. Гарбачовай⁷. Аднак беларускі гісторык В. Швед паведамляе, што захоп арсенала паўстанцамі адбыўся значна пазней (16 красавіка)⁸. Патоцкі спасылаецца на ўспаміны сведкаў падзей, у прыватнасці, І. Клюкоўскага, які пазначыў, што 3 (па старым стылі) красавіка быў *дзень забойстваў і разні ў Ашмянах*⁹. У працы В. Шведа тыя ж падзеі прыпадаюць на 27 красавіка. Таксама адрозніваецца інфармацыя пра колькасць варажых атрадаў і пацярпелых жыхароў Ашмянаў. Верагодна, такая фактычная недакладнасць тлумачыцца суб'ектыўным характарам дакументальных крыніц, на якія спасылаюцца даследчыкі.

⁷ В. Гарбачова, *Паўстанне 1830–1831 гадоў на Беларусі*, Мінск 2001, с. 66.

⁸ В. Швед, *Паміж Польшчай і Расіяй: грамадска-палітычнае жыццё на землях Беларусі (1772–1863 гг.)*, Гродна 2001, с. 316.

⁹ *За вольнасць і веру. Ігнацій Клюкоўскі і яго ўспаміны аб падзеях паўстання 1830–1831 гадоў: На польскай і беларускай мовах*, Мінск 2007, с. 50.

Паступова паўстанне ахапіла завілейскі, вілейскі і дзісенскі паве-ты. Як адзначыў Патоцкі, паўстанне Літвы пачалося на Жмудзі, вы-бухі былі частковыя, паўстанцы не былі гатовыя да скаардынаваных дзеянняў. Некалькі эпизодаў аповеду ў кнізе прысвечаны Эміліі Плятэр, якая вярнулася ад сваякоў з Інфлянтаў на Літву: *Młoda paniienka, nie mająca prawa rządzić sama sobą, uroczyście przyrzekła kazać kilkutysiącom ludzi rzucić się na Dynaburg* (71). Падхарунжыя дынабургскай школы па старажытнай традыцыі пасвяцілі Эмілію ў рыцары, замест мяча па-дарылі ёй паляўнічую стрэльбу. Другі раз імя знакамітай патрыёткі згадваецца пры апісанні вількамірскіх падзей. Эмілія будзе выкон-ваць абавязкі ад’ютанта пры кіраўніку мясцовага паўстанцкага атра-да К. Залускім, што неверагодна падтрымае ваяўнічы дух змагароў. У гэтым ёсць каштоўны мастацкі фрагмент дзённіка аднаго са сведкаў падзей, які ўтрымлівае апісанне знешняга выгляду Плятэр і яе спада-рожніцы:

U ściany drewnianego kościółka kilku (...) oficerów polskich otaczało dwóch młodziutkich wojowników litewskich. Obadwa mieli zgrabnie wpada-jące w kibić szaraczkowe ubiory, granatowe okrągłe czapki od niechcenia wło-żone na bakier, dwukolorowe kokardy u piersi, lekkie szable u boku i za wąskim pasem małe krucice. Strój i uzbrojenie obu zupełnie były podobne; ale jeden miał twarz bladą pociągłąwą, błękitne oko poglądające z zadumaniem i nie-kiedy posępny uśmiech na ustach; drugi okrągłej, rumianej twarzy, czarnych oczu z pod szerokich brwi patrzących żywo, uśmiechał się ciągle, jak gdyby je-go dusza we wszystkiém widziała tylko igraszkę wesołą. Pierwszym była Emilia Plater, drugim Raszczanowiczówna (153).

Каштоўным у гістарычным і мастацкім планах фрагментам кнігі стала вытрымка з дзённіка аднаго з падхарунжых Дынабурга пра да-лучэнне вучняў вайскавай школы да паўстанцаў. Поўны прыгодніцкіх элементаў аповед пра двух навучэнцаў, пасланцоў да Відзаў, Міхася Баброўскага і Яна Клота, якія былі схопленыя ўладамі падчас перахо-ду Дзвіны па лёдзе (напрыканцы сакавіка!) і лёдзь не расстраляныя, пра, нарэшце, паспяховыя ўцёкі падхарунжых ля Дарашкевічаў і іх доўгае блуканне праз багну ў напрамку Лужкоў, якія сталі месцам збору паўстанцаў. Адзін з атрадаў падхарунжых узначаліў Ф. Плятэр, другі – А. Рыпінскі. Эмацыянальна насычаным цэнтрам аповеду стала апісанне сумеснай малітвы будучых паўстанцаў у лесе, якія выканалі песню-зварот да Бога з просьбай даць перамогу ў змаганні за Айчы-ну (арыгінал песні змешчаны ў гэтым). Як адзначае сведка падзей у сваім дзённіку, атрад меў некалькі дзясяткаў коней, трохі зброі і хут-чэй нагадваў паляўнічых, якія выправіліся на аблаву, чым паўстанцаў.

Сярод удзельнікаў дзісенскага паўстання названы жыхар Глыбокага, былы падпалкоўнік войска польскага Валенты Брахоўскі, абраны ваенным кіраўніком паўстанцаў. Ён з веданнем справы кантраляваў пазіцыі атрада, чым выклікаў павагу сваіх людзей. Аўтар паведаміў некаторыя дэталі ваеннага быту, пералічыў віды зброі паўстанцаў (карабін з багнетам, паляўнічыя стрэльбы розных калібраў, косы і пікі), зазначыў, што ў атрадах трымаліся баявога пастраення па інструкцыі Кароны Польскай: першы рад складалі стралкі, другі – касіянеры, трэці – жаўнеры з доўгімі пікамі. Пяхота падзялялася на батальёны і роты, паўстанцы мелі трохкаляровы штандар са словамі “За вольнасць, веру і Айчыну!”.

Паказальна, што ў творы дакладна перададзена беларускае маўленне паўстанцаў, якое аўтар падае ў тэксе, выкарыстоўваючы транслітэрацыю, напрыклад: “*Ja nie wiedaju szto eto znaczyc, mnoho panou najechalo do Luzek i usio jezdzic z pistoletami, na takich pryhoznych koniach*”, “*My (...) pojdzim bic proklatoho Moskala, tolko szto u niaho puszek nie bylo. Kab i nam choć malinkuju jakuju puszku*”, “*Kali užo panicz poszou, tak i nam nada ici (...)*” (84, 92, 94).

На Вялікдзень 19 красавіка (1 мая) паўстанцы павета далі прысягу на вернасць Айчыне трохкратным “Свабода або смерць!” і пачалі падрыхтоўку да здабывання Дзісны. Наступныя падзеі сведчаць пра тры асноўныя месцы кансалідацыі паўстанцкіх сіл: Глыбокае – Лужкі – Дзісна. Ім супрацьстаяў рэзервовы корпус Талстога, з Дынабурга ішоў на дапамогу батальён сапёраў палкоўніка Капеля. У выніку паўночная частка павета была паўстанцамі страчана.

Выклад падзей працягнуў агляд змагання на Гродзеншчыне, прыродныя ўмовы гэтага краю былі надзвычай прыдатнымі для вядзення партызанскай вайны. Белавежская пушча стала месцам дыслакацыі паўстанцаў, сярод якіх былі прадстаўнікі розных сацыяльных класаў грамадства: памесная шляхта, студэнты, служачыя, парабкі.

На старонках кнігі пісьменнік згадаў дзейнасць паэта, сябра А. Міцкевіча, члена Цэнтральнага Віленскага камітэта Антонія Гарэцкага з моманту яго з’яўлення пад Вількамірам. У аповед уведзены верш-імправізацыя паэта ў гонар палеглых паўстанцаў, урывак з яго твора стаў эпиграфам да другой часткі кнігі. Упамінаецца таксама пляменнік Міхала Клеафаса Агінскага князь Габрыэль Юзаф Агінскі, які ўзначаліў паўстанне ў Троках, і іншыя героі паўстання.

Падводзячы вынік апісанню падзей 1831 года на землях Жмудзі і Літвы, Л. Патоцкі прыходзіць да высновы пра прычыны паражэння паўстання, што былі абумоўлены, у першую чаргу, слабай падтрым-

кай узброенага выступлення з боку сялян, якія не давяралі абяцанням і не бачылі ўласнага інтарэсу ў барацьбе. Улічваючы той факт, што, акрамя Вільні, на Літве не было друкарань, пракламацыі не маглі сур'ёзна ўплываць на ўмацаванне патрыятычнага духа насельніцтва. Да таго ж, Літва доўгі час не мела падтрымкі ад польскага войска, якое, здавалася, *o niej zarotniało zupelnie* (120). Некалькі месяцаў літвіны адцягвалі на сябе частку войска непрыяцеля, змагаючыся толькі *паляўнічай стрэльбай, пікамі і косамі*, маючы мінімум правізіі і фінансавых сродкаў.

Былі ў паўстання і пралікі практычнага характару: не хапала амуніцыі і зброі, абутку і фуражу. Паўстанцы наладзілі выраб куляў розных калібраў, аднак, кожны ваяр усё роўна павінен быў перарабляць патрон пад уласную зброю, у час бітвы дасыпаць порах, з-за чаго часта разрываўся зброевыя ствалы. Стратэгічным недахопам партызанскай вайны на Літве таксама была несакардынаванасць дзеянняў паветаў і атрадаў. Бывала, што той, хто меў пад сваім камандаваннем некалькі соцень чалавек, не хацеў залежыць ад іншых і вёў самастойнае змаганне з непрыяцелем.

Другая частка кнігі храналагічна працягвае апавед пра далейшыя падзеі: у цэнтры ўвагі пісьменніка – бой за Вільню, якая была страчана з-за фатальнага праліку генерала А. Гелгуда. Патоцкага цікавіць адказ на пытанне, чаму ў лісце да Дэмбінскага Гелгуд прызначае для сумеснай атакі 8 (20) чэрвеня, а сам атакуе на дзень раней. Меркаванне пісьменніка адназначнае: такая памылка (наўмысная яна ці выпадковая) павінна карацца смерцю. Адносна асобы генерала ў тэксце выкарыстана трапнае выслоўе *глядзеў праз падзорную трубу сляпым вокам*, гэта значыць, не вызначаўся празарлівасцю і талентам ваеннага кіраўніка.

Нават калі польскае войска склала зброю, на Літве *dlugo jeszcze wśród lasów i bagien powiewała litewska chorągiew...* (212).

Эпілог твора прысвечаны апаведу пра жыццё Трускоўскага пасля паўстання. Аўтар назваў Казімежа другім Фарысам (у значэнні *вершнік, рыцар*), прыводзячы радок *Odetchnął piersiami całemi!* (214), што адсылае чытача да касыды А. Міцкевіча “Farys...”, якая, верагодна, паслужыла крыніцай амаль даслоўнага цытавання (параўн: *Jak tu miłe oddychać piersiami całemi!*)¹⁰. Такое параўнанне легендарнага

¹⁰ A. Mickiewicz, *Sonety krymskie, Farys, Szanfary, Almotenabby*, Warszawa 1922, s. 26.

літоўскага паўстанца натуральнае пры ўліку наступных абставін жыцця героя, які не толькі не склаў зброю, але паставіў мэтай працяг змагання ўласнымі сіламі, каб *nieprzyjaciela kiedy nie zwyciężyć, to przy najmniej bezustannie nękać, mordować, wytopić* (214).

Далейшы аповед уяўляе сабой мастацкі тэкст, у якім сустракаецца апаэтызаваная гісторыя *першага і апошняга паўстанца Літвы* і яго спадарожніцы – пляменніцы Лаўрэнціі Р. Адзіная з роду Трускоўскіх, не столькі прыгожая, колькі моцная духам, дзяўчына падзяліла лёс героя і засталася пры ім да апошняга. Як адзначае аўтар, дзейнасць Трускоўскага засталася той іскрай, з якой нанова можа ўспыхнуць паўстанне. Літва поўніцца чуткамі пра свайго абаронцу, яго быццам бы бачаць у розных мясцінах, герой набывае своеасаблівую паўсюднасць, пра яго складаюць гісторыі, ён ператвараецца ў чалавека-легенду краю.

З набліжэннем зімы (канец лістапада 1831 г.) у атрадзе Трускоўскага пачаўся голад, не хапала пораху, з'явіліся першыя дэзерціры. У выніку паўстанцы былі канчаткова разбіты ўзброенымі сіламі з Панявежа, удзельнікаў чакала эміграцыя ці Сібір. Казімеж пазбег зняволення, аднак след яго знік. З далейшага аповеду вынікае, што Трускоўскі жыў некаторы час на ўзмежку Віцебскай губерні, потым змяніў прозвішча і стаў графскім лоўчым. Высачылі героя выпадкова, закаванага адправілі з Дынабурга ў Вільню. Менавіта ў Віленскай турме давялося аўтару пабачыць свайго таварыша па зброі. Патоцкі падаў надзвычай трапнае, дэталёвае апісанне героя, знешнасць якога яшчэ захоўвала былую веліч: *W oczach jego, jakby powłoką zastłoniętych, czasami jeszcze poznać było można cały żar dawnego życia, całą duszę litewskiego powstańca...* (партрэтная характарыстыка дапоўнена ўрыўкам з твора А. Міцкевіча “*Więzień stanu*”) ¹¹.

Апошнія дні літоўскі паўстанец правёў у мінскім астрогу, быў праведзены ў апошні шлях пляменніцай і пахаваны на могілках недалёка ад горада. У 1857 годзе невядомы паплечнік Трускоўскага наведаў месцы баёў атрада і загадаў імшу па памерлым героі. На ўспамін нашчадкаў засталася толькі імя Трускоўскага і яго верш, напісаны ў вязніцы.

Напрыканцы кнігі “*Kazimierz z Truskowa...*” змешчаны дакументальныя матэрыялы на польскай і французскай мовах, якія ўяўляюць сабой вытрымкі з дзённікаў сведкаў паўстання.

¹¹ Тамсама, с. 231.

Л. Патоцкі быў сведкам найважнейшых падзей гісторыі пасля падзелаў Рэчы Паспалітай, які валодаў здольнасцю падаць факты максімальна аб'ектыўна і праўдзіва. У яго кнігах шмат гістарычнага матэрыялу, які арганічна спалучаны з асабістымі ўспамінамі і вытрымкамі з дзённікаў сучаснікаў. М. Федароўскі адзначаў: *Пра рэчы і людзей Патоцкі заўсёды мае цвёрдае суджэнне, не паблажлівае, але і не рэзкае, характары некаторых асобаў выпукляе па-разьбярску і даступна малое перад намі вобраз эпохі, у часы якой пражыў свой век*¹². Даследчык лічыў Патоцкага выдатным мемуарыстам, аднак адмаўляў яму ў дасканаласці мастацкіх твораў. Гэту думку выдатна ілюструе прааналізаваная кніга, якая, нягледзячы на дастаткова “літаратурную” назву, уяўляе сабой своеасаблівы сінтэз гістарычнага дакумента, дзённіка і мастацкай прозы.

L I T E R A T U R A

- Garbačova V., *Paŭstanne 1830–1831 gadoŭ na Belarusi*, Minsk 2001 [Гарбачова В., *Паўстанне 1830–1831 гадоў на Беларусі*, Мінск 2001].
- Górecki A., *Poezyje Litwina*, Paryż 1834.
- Mickiewicz A., *Sonety krymskie, Farys, Szanfary, Almotenabby*, Warszawa 1922.
- Šved V., *Pamiž Polščaj i Rasiâj: gramadska-palityčnae žyccë na zemlâh Belarusi (1772–1863 gg.)*, Grodna 2001 [Швед В., *Паміж Польшчай і Расіяй: грамадска-палітычнае жыццё на землях Беларусі (1772–1863 гг.)*, Гродна 2001].
- Patocki L., *Uspaminy pra Tyškevičavu Svislač, Dzârècyn i Ružanu*, Minsk 1997 [Патоцкі Л., *Успаміны пра Тышкевічаву Свіслач, Дзярэчын і Ружаны*, Мінск 1997].
- Potocki L., *Kazimierz z Truskowa, czyli Pierwszy i ostatni litewski powstaniec*, Poznań 1874.
- Za vol'nasc' i veru. Ignacij Klûkoŭski i âgo ŭspaminy ab padzeâh paŭstannâ 1830–1831 gadoŭ: na pol'skaj i belaruskaj movah*, Minsk 2007 [*За вольнасць і веру. Ігнацій Ключоўскі і яго ўспаміны аб падзеях паўстання 1830–1831 гадоў: на польскай і беларускай мовах*, Мінск 2007].

¹² Л. Патоцкі, *Успаміны...*, с. 248.

Р Э З Ю М Э

ЖАНРАВА-СТЫЛЁВАЯ АДМЕТНАСЦЬ КНІГІ ЛЕОНА ПАТОЦКАГА
 „KAZIMIERZ Z TRUSKOWA, CZYLI PIERWSZY I OSTATNI
 LITEWSKI POWSTANIEC”

У артыкуле разглядаецца кніга Леона Патоцкага “Kazimierz z Truskowa, czyli Pierwszy i ostatni litewski powstaniec”, якая ўяўляе сабой дакументальна-мастацкі выклад падзей паўстання 1830–1831 гг. на Жмудзі і Літве. У цэнтры ўвагі пісьменніка – асоба легендарнага літоўскага паўстанца Казімежа Трускоўскага, лёс якога прасочаны Патоцкім з часоў баявых падзей і да апошніх дзён жыцця героя. З улікам кампазіцыйнай будовы, сюжэта, сістэмы вобразаў выяўлена спецыфіка аўтарскага стылю, у аснове якога – апора на гістарычны факт, дакумент, успаміны ўдзельнікаў паўстання. Факталагічная аснова кнігі дапоўнена элементамі мастацкага асэнсавання падзей, што дазваляе разглядаць твор як узор дакументальнай прозы пісьменніка.

Ключавыя словы: Паўстанне 1830–1831 гг., Польшча, Літва, Жмудзь, мастацкая проза, мемуары, жанр, стыль.

S T R E S Z C Z E N I E

STYLISTYCZNO-GATUNKOWE CECHY KSIĄŻKI L. POTOCKIEGO
 „KAZIMIERZ Z TRUSKOWA, CZYLI PIERWSZY I OSTATNI
 LITEWSKI POWSTANIEC”

Artykuł traktuje o książce Leona Potockiego „Kazimierz z Truskowa, czyli pierwszy i ostatni litewski powstaniec”, która jest dokumentem i artystyczną relacją wydarzeń związanych z powstaniem listopadowym (1830–1831) na Żmudzi i Litwie. Pisarz koncentruje się na osobowości legendarnego litewskiego bohatera powstania Kazimierza Truskowskiego, którego losem interesował się Potocki do ostatnich dni jego życia. Autor uwzględnia strukturę kompozycyjną książki, treść, obrazy i wskazuje na specyficzne cechy stylu pisarza, jak posługiwanie się faktami historycznymi, dokumentami i wspomnieniami uczestników. Faktograficzną podstawę książki uzupełniają elementy artystycznego pojmowania wydarzeń, co pozwala stwierdzić, że utwór jest wzorem dokumentalnej prozy pisarza.

Słowa kluczowe: Powstanie listopadowe 1830–1831, Polska, Litwa, Żmudź, fikcja, wspomnienia, gatunek, styl.

SUMMARY

GENRE AND STYLISTIC FEATURES OF L. POTOCKI'S BOOK
"KAZIMIERZ Z TRUSKOWA, CZYLI PIERWSZY I OSTATNI
LITEWSKI POWSTANIEC"

The article deals with the book written by Leon Potocki "Kazimierz z Truskowa, czyli pierwszy i ostatni litewski powstaniec" which is a documentary and artistic account of the events of the November Uprising (1830–1831) in Żmudź and Lithuania. The writer focuses on the personality of the legendary Lithuanian hero of the uprising Kazimierz Truskowski, whose fate was traced by Potocki from the time of the uprising to the last days of his life. Taking into account the compositional structure, the plot, and the system of images, the author reveals the specific features of the author's style, which is based on historical facts, documents, and participants' memories. The factual basis of the book is supplemented with elements of artistic understanding of events, which allows us to consider the work as a sample of the writer's documentary prose.

Key words: the November Uprising (1830–1831), Poland, Lithuania, Żmudź, fiction, memoirs, genre, style.